

**REZIME ISTRAŽIVANJA:
PARTICIPACIJA RODITELJA U ŠKOLSKOM ŽIVOTU IZ
UGLA SAMIH RODITELJA, NJIHOVIH PREDSTAVNIKA
I DIREKTORA
-IZVEŠTAJ IZ SRBIJE -**

Jelena Vranješević

Uvod

Ovaj izveštaj se odnosi na rezultate istraživanja stavova roditelja, njihovih predstavnika (u Savetu roditelja i Školskom odboru) i direktora osnovnih škola u Srbiji prema mogućnostima za participaciju roditelja u školskom životu i dosadašnjoj participativnoj praksi. Istraživanje o kojem je reč, deo je regionalnog projekta Instituta za otvoreno društvo (Open Society Institute - OSI) i Programa za obrazovnu podršku (Education Support Program – ESP): “*Podsticanje inkluzije u obrazovanju i unapređenje kvaliteta obrazovanja u jugoistočnoj Evropi*” (Advancing Educational Inclusion and Quality in South East Europe). U okviru tog projekta u Srbiji su do sada realizovana istraživanja a) direktora osnovnih škola u Srbiji¹, tj. ispitivanje stavova direktora prema mogućnostima i oblicima participacije roditelja u različitim aspektima života škole, b) akciono istraživanje *Podsticanje saradnje roditelja i učitelja i uključivanje roditelja u život učionice*, koje je imalo za cilj da istraži različite mogućnosti i oblike saradnje roditelja i škole i da tu saradnju podstakne, kao c) ispitivanje stavova samih roditelja o mogućnostima saradnje sa školom i percepcija sopstvene uloge u toj saradnji. Ovom poslednjem istraživanju (na koji se ovaj izveštaj i odnosi) prethodile su fokus grupe sa roditeljima koji su članovi Saveta roditelja i Školskih odbora, roditeljima koji nisu uključeni u upravljačku strukturu škole, kao i roditeljima dece iz marginalizovanih grupa (deca sa posebnim potrebama i romska deca), da bi se dobila jasnija slika o tome kako roditelji vide svoju ulogu u saradnji sa školom.

---

¹ Izveštaj nacionalnog istraživanja u Srbiji, kao i svih istraživanja u zemljama koje učestvuju u projektu može da se nađe na sajtu www.see-educoop.net/aeig

Uvod

U osnovnim odredbama *Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja*, u delu: *Opšti principi sistema obrazovanja i vaspitanja* (član 3), stoji da „*sistem obrazovanja i vaspitanja svojom organizacijom i sadržajima obezbeđuje i 1) efikasnu saradnju sa porodicom uključivanjem roditelja, odnosno staratelja radi uspešnog ostvarivanja postavljenih ciljeva obrazovanja i vaspitanja i 2) raznovrsne oblike saradnje sa lokalnom zajednicom i širom društvenom sredinom kako bi se postigao pun sklad između individualnog i društvenog interesa u obrazovanju i vaspitanju*“

Međutim, iako je zakonom predviđeno i precizno definisano učešće roditelja u procesu odlučivanja u školi i eksplicitno naglašen značaj koji učešće roditelja u procesu obrazovanja njihove dece ima za podsticanje kvaliteta obrazovnog procesa (*Strategija razvoja stručnog obrazovanja u republici Srbiji*), postoji veliki raskorak između tako definisane ideje participacije i načina njene implementacije u praksi. Rezultati prethodnih istraživanja rađenih u okviru ovog regionalnog projekta pokazuju da u školama uglavnom *ne postoji jasna i definisana strategija za komunikaciju sa roditeljima*. Roditelji nemaju mnogo prilike za participaciju: prilike za informisanje roditelja i konsultovanje njihovog mišljenja su u školama retke, a kada im se pruži prilika da se uključe u život škole to su uglavnom kroz uloge organizatora sporednih aktivnosti u školi: vannastavnih aktivnosti, organizacije sportskih događaja, uređenje školskog prostora i humanitarne akcije. Prilike da se roditelji uključe u proces obrazovanja svoje dece, učešćem u oblastima kao što su nastava i organizacija škole i školskog života su veoma retke u našim školama.

Po mišljenju direktora najveću prepreku u komunikaciji sa roditeljima predstavljaju sami roditelji, tj. njihova nezainteresovanost za komunikaciju sa školom i nedostatak komunikacijskih veština. Roditelji, sa druge strane, smatraju da je uzrok neuključivanja roditelja u život škole i problem neinformisanosti, tj. roditelji često ne znaju na koje sve načine mogu da učestvuju u životu škole i od škole očekuju jasnoću u pogledu načina i mogućnosti za saradnju. Roditelji nisu zadovoljni u potpunosti komunikacijom koju imaju sa svojim predstavnicima iz Saveta roditelja; neki ne veruju

da Savet roditelja istinski zastupa njihove stavove i potrebe; drugi smatraju da ne postoji dvosmerna komunikacija i da nisu dovoljno informisani o procesu donošenja odluka na Savetu. Kod nekih roditelja je prisutan strah da će se njihov pokušaj participacije protumačiti kao suvišno mešanje u profesionalnu ulogu nastavnika. Većina roditelja (i predstavnici Saveta roditelja i ostali) izražavaju želju da budu više uključeni u obrazovno-vaspitni proces, da bi imali jasniju sliku o kontinuitetu obrazovnog procesa i školskom kurikulumu.

CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Osnovni cilj istraživanja je *sticanje uvida u stavove roditelja i direktora prema participaciji roditelja u školskom životu i participativnoj praksi koja je prisutna u naćim školama*. Istraživanje pokušava da da odgovor na sledeća pitanja:

I Na koji naćin su roditelji uključeni u različite aspekte školskog života? Koji nivoi participacije roditelja su po mišljenju direktora i samih roditelja najćešći u našim školama (informisanost, konsultovanje roditelja, ili ućestvovanje u procesu odlučivanja) i u kojim oblastima?

II Kakva je participativna praksa u školi: koliki je uticaj roditelja na proces odlučivanja u školi? U kojoj meri su roditelji uključeni i aktivni u Školskom odboru? Na koje oblasti školskog života Savet roditelja ima uticaj i koje inicijative sprovodi?

III Koji faktori otežavaju/olakšavaju implementaciju principa participacije roditelja u školi?

IV Kako roditelji i direktori percipiraju svoje uloge u obrazovnom procesu?

METOD ISTRAŽIVANJA

UZORAK

U uzorku je bilo 32 direktora iz osnovnih u Srbiji koji su ućestvovali i u prethodnom istraživanju o participaciji roditelja. 14 Direktora radi u školama koje spadaju u *škole*

srednje veličine i velike škole (između 600 i 100 učenika), 13 direktora radi u *izuzetno malim* (do 200 učenika) i *malim školama* (od 200 do 600 učenika), dok njih 5 radi u *izuzetno velikim školama* (više od 1000 učenika). U uzorku roditelja učestvovalo je 1153 roditelja koji imaju decu u školama u kojima rade intervjuisani direktori. Uzorak roditelja sastojao se iz četiri podgrupe: osnovni uzorak roditelja koji su činili roditelji koji nisu predstavnici Saveta roditelja ili Školskog odbora i nisu iz manjinskih grupa (926 roditelja), uzorak roditelja koji pripadaju Romskoj manjinskoj grupi (roditelji Romske nacionalnosti – 67 roditelja), uzorak predstavnika roditelja (roditelji koji su u Školskom odboru ili u Savetu roditelja -150 roditelja) i roditelji Romske nacionalnosti koji su predstavnici roditelja (10 roditelja).

PROCEDURA

Istraživanje je sprovedeno tokom novembra i decembra 2009 godine. Direktori škola koje su ušle u uzorak, kao i roditelji dece koja idu u te škole, bili su lično kontaktirani i intervjuisani. Agencija Ipsos Strategic Marketing bila je zadužena za sprovođenje istraživanja.

INSTRUMENTI

U istraživanju je korišćen *strukturisani intervju*, koji je imao dve forme: jedna je bila namenjena roditeljima, dok je druga bila namenjena direktorima. Strukturisane intervjuje napravio je centralni istraživački tim, na osnovu fokus grupnih intervju sa roditeljima u regionu, kao i na osnovu relevantne literature o participaciji roditelja u školskom životu. Sva pitanja u upitniku su identična kao i pitanja u upitnicima korišćenih u regionu. U upitniku nije bilo dodatnih pitanja u odnosu na specifičnost konteksta u Srbiji.

REZULTATI I DISKUSIJA

I Na koji način su roditelji uključeni u različite aspekte školskog života – nivoi participacije?

Grupni roditeljski sastanci su i po mišljenju roditelja i po mišljenju direktora najčešći način na koji roditelji dobijaju važne informacije i oni se uglavnom održavaju sa

učiteljem/razrednim starešinom/predmetnim nastavnicima, znatno ređe sa direktorom ili stručnom službom. Individualni sastanci su veoma retki u našim školama i uglavnom su u vezi sa sa problemima do kojih dolazi u učenju/ponašanju budući da su u njih često uključeni i stručni saradnici (psiholozi i pedagozi). Međutim, teme o kojima su roditelji informisani u većini slučajeva su u vezi sa ocenama učenika i njihovim vladanjem, a znatno ređe se informisanje odnosi na druge aspekte školskog života, kao što su: oblast nastave (školski razvojni planovi), razvojne teme koje bi interesovale roditelje, kao i konkretne informacije o tome kako pomoći deci u učenju.

Kada je reč o oblastima o kojima su roditelji informisani i pružena im je mogućnost da se uključe, to je gotovo isključivo pomoć oko domaćih zadataka. Većina roditelji i direktora se slaže da su roditelji kompetentni da pruže pomoć detetu oko domaćih zadataka i da je njihova dužnost da to rade pošto je to u najboljem interesu deteta. Što se tiče drugih oblasti u koje je moguće uključiti roditelje (volonterski), praksa u našim školama je da se oni ne uključuju ni u uređenje škole, ni u neke školske uslužne delatnosti, ni u oblast nastave (kao pomoć u nastavi). Roditelji i direktori se slažu jedino oko toga da škola ne treba da uključuje roditelje u školske uslužne aktivnosti i u uređenje i renoviranje škole, ali roditelji smatraju da bi škola trebalo da ih uključuje u proces nastave i vannastavnih aktivnosti mnogo više nego što je to slučaj u praksi.

Kada je reč o konsultovanju roditelja, roditelji smatraju da nisu konsultovani ni u jednoj značajnoj oblasti školskog života (u tome se slažu sve podgrupe roditelja iz uzorka): većina njih izjavljuje da nisu pitani za mišljenje kada je reč o upravljanju školom i finansijama, pitanjima nastave i obrazovanja, disciplinskih mera, pitanja zdravlja i bezbednosti dece. Čak su i oblasti vannastavnih aktivnosti i organizacija nekih proslava i događaja u školi, oblasti u kojima svega polovina roditelja izjavljuju da su konsultovani. Roditelji smatraju da im je uglavnom uvaženo mišljenje u retkim prilikama kada im je traženo, kao i da uvek daju svoje mišljenje kada su pitani.

II Kakva je participativna praksa u školi: koliki je uticaj roditelja na proces odlučivanja u školi?

Mali broj situacija u kojima su roditelji konsultovani, utiče i na njihovu proaktivnost, tj. angažovanje u ostvarivanju individualnih i grupnih ciljeva. Iako većina

roditelja (uključujući i romske) smatra da je kompetentna da učestvuje u odlučivanju i da je njihovo učešće u odlučivanju u najboljem interesu dece, veoma mali procenat roditelja (iz svih grupa u istraživanju) izjavljuje da je pokušao da samoinicijativno ili grupno utiče na neke odluke u školi. Ovo ide u prilog percepciji direktora koji smatraju da roditelji nisu dovoljno proaktivni u uključivanju u školski život. Kada su u pitanju akcije oko kojih se roditelji udružuju (ili samostalno pokušavaju da reše problem) to su uglavnom ocene, problemi sa pojedinim nastavnicima, vršnjačko nasilje, organizacija školskog života (smene) i renoviranje i opremanje školskih prostorija. Romski roditelji navode još i problem odbacivanja romske dece od strane vršnjaka, pa čak i nastavnika i drugih roditelja.

Opštu sliku (ne)učestvovanja roditelja u donošenju odluka u školi potvrđuju i njihovi predstavnici u Savetu roditelja. Većina njih je kao razlog za učestvovanje u Savetu/Odboru navela mogućnost da utiču na probleme koji se tiču svih roditelja i činjenicu da su ostali roditelji želeli da ih baš oni predstavljaju u tim telima. Međutim, u isto vreme procenjuju da je njihov doprinos u oblastima školskog života poput upravljanja školom i finansijama, obrazovanja i nastave (sadržaj lekcija, udžbenici, opterećenje učenika, domaći zadaci, isl), pa čak i vannastavnim aktivnostima i problemima discipline i nasilja, zanemarljivo mali. Roditelji takođe smatraju da je i inače u tim oblastima uticaj roditelja minimalan. U nešto većoj meri smatraju da su doprineli organizaciji raznih događaja i manifestacija u školi, zdravlju i bezbednosti dece, kao i da je u tim oblastima mogućnost uticaja roditelja nešto veća nego u prethodno navedenim.

Percepcija odnosa sa školskom upravom i administracijom je još jedan pokazatelj marginalizovane uloge roditelja, korišćenje Saveta u dekorativne svrhe i manipulaciju: više od polovine roditelja smatra da školska uprava nije mnogo zainteresovana za njihov doprinos, da samo žele da roditelji podrže njihove ideje (dekorativna uloga roditelja), kao i da njihovo mišljenje ne uzimaju u obzir iako ga formalno traže (manipulacija). Interesantno je da direktori na drugačiji način percipiraju ulogu Saveta, smatraju da Savet može da odlučuje u više oblasti i zadovoljni su saradnjom sa roditeljima iz saveta.

Izgleda da postoji problem i u učestalosti komunikacije predstavnika roditelja sa drugim roditeljima, pošto većina roditelja izjavljuje da ih predstavnici roditelja ne

kontaktiraju dovoljno često, dok predstavnici smatraju da postoji česta komunikacija sa ostalim roditeljima.

III Koji faktori otežavaju/olakšavaju implementaciju principa participacije roditelja u školi?

Direktori smatraju da su glavna prepreka uspešnoj participaciji roditelja, sami roditelji: roditelji nisu zainteresovani za participaciju, previše su zauzeti, nemaju vremena da se informišu o različitim aktivnostima u škol i ne znaju kako da konstruktivno komuniciraju sa učiteljima/nastavnicima. Roditelji takođe smatraju (u manjoj meri nego direktori) da je nezainteresovanost većine roditelja i neinformisanost glavna prepreka za participaciju, ali se za razliku od direktora ne slažu sa tvrdnjom da roditelji ne znaju kako da komuniciraju sa školom. Smatraju da su uzorci nedovoljne uključenosti roditelja i nedovoljno informacija koje škola pruža, kao i činjenica da roditelji ne mogu da utiču na mnoge stvari u školi pa se ni ne uključuju. Kao i direktori, ni roditelji ne smatraju da su nastavnici problem (njihovi kapaciteti i zainteresovanost za komunikaciju, kao ni nedostatak vremena za komunikaciju), niti da su problem kapaciteti škole da omogući participaciju svih roditelja.

Kao način da se participacija roditelja podstakne, direktori uglavnom pominju *saradnju* i *bolju komunikaciju* porodice i škole, zatim *češće sastajanje* i neke *zajedničke akcije* kao i bolju informisanost roditelja, dok roditelji navode bolje informisanje, češće sastanke sa predstavnicima škole, konsultovanje roditelja i uvažavanje njihovog mišljenja, veću posvećenost nastavnika i uvažavanje potreba dece.

IV Kako roditelji i direktori percipiraju svoje uloge u obrazovnom procesu?

I roditelji i direktori svoj odnos vide kao partnerski kada je u pitanju dete i najbolji interes deteta. Za većinu oblasti koje se tiču dece, njihovog uspeha u školi, zadovoljstvo školom, motivacijom za učenje, kao i rešavanjem problema koji iskrnu, direktori i roditelji smatraju da u njih treba podjednako da budu uključeni i porodica i škola. Kvalitetna nastava i vannastavni programi, kao i pitanje bezbednosti dece u školi su po roditeljima i direktorima više zadatak škole nego porodice.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Iako opšti principi *Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja* ukazuju na neophodnost i značaj efikasne saradnje sa porodicom i uključivanje roditelja u vaspitno-obrazovni proces, implementacija principa saradnje predstavlja veoma složen i dugotrajan proces. Da bi do uspešne implementacije došlo, tj. da bi se unapredila saradnja porodice i škole i podstaklo uključivanje roditelja u različite aspekte školskog života, potrebno je da se promene paralelno dešavaju na nekoliko različitih nivoa:

I Rad sa roditeljima

Uključivanje roditelja na različite načine u život škole pomaže roditeljima da razumeju način na koji škola funkcioniše, strukturu i organizaciju škole, školski kurikulum i podstiču razvoj kompetencija za saradnju sa školom (Cotton, 2000). Zbog toga je važno da se u okviru dobro isplaniranog i dugoročnog programa, roditeljima nudi najraznovrsniji vid aktivnosti u koje mogu da se uključuju u odnosu na preferencije, obaveze i sposobnosti/veštine. Da bi se izbegla dekorativna funkcija roditelja u toj saradnji, a budući da je veći broj roditelja izjavio da bi želeli da participiraju u različitim aspektima vaspitno obrazovnog procesa, pa i u samoj nastavi, roditelji bi trebalo da se podstiču da se uključuju u obrazovni proces na više različitih načina: a) kao asistenti u nastavi posebno na mlađim uzrastima b) kao edukatori dece u oblastima u kojima su profesionalci/eksperti c) kao edukatori drugih roditelja o problemima koji su relevantni za roditeljsku populaciju, a za koje su pojedini roditelji stručni d) učešće u različitim obrazovnim projektima koji se odvijaju u školi u koje je škola uključena, e) kao evaluatori vaspitno-obrazovnog rada i kvaliteta rada ustanove i f) roditelji učenika iz osetljivih i marginalizovanih grupa treba da učestvuju u individualnom obrazovnom planu

II Odnos roditelja i njihovih predstavnika u Savetu roditelja

Budući da Savet roditelja ima značajnu ulogu i ovlašćenja u regulisanju života škole, važno je da se uspostavi mehanizam putem kojeg će Savet biti stvarni predstavnik roditelja i putem kojeg će biti ostvarena dvosmerna komunikacija: od roditelja ka njihovim predstavnicima u Savetu i od predstavnika Saveta ka roditeljima koji su ih

izabrali. Važno je kontinuirano ispitivanje potreba i očekivanja roditelja (kroz sastanke, upitnike i ankete) u cilju donošenja odluka koje će biti u najboljem interesu dece. Pod ovim se podrazumeva konsultovanje roditelja u cilju dobijanja ideje za različite akcije i inicijative u školi, kao i načine prevazilaženja nekih problema, a ne nuđenje gotovih rešenja sa kojima roditelji samo treba da se slože (ili ne slože).

III Edukacija nastavnika: princip saradnje sa porodicom kao važan deo kontinuiranog profesionalnog usavršavanja.

Budući da su roditelji u najvećoj meri upućeni na saradnju sa učiteljima/nastavnicima i sa njima imaju najučestalije kontakte, važan zadatak nastavnika je da kreiraju takvu atmosferu u kojoj će roditelji biti podstaknuti da se uključuju na različite načine i da doprinose životu učionice/škole bez straha da će to biti protumačeno kao mešanje uloga, tj. mešanje u profesionalnu ulogu nastavnika. Zbog toga je obrazovanje nastavnika i stručno usavršavanje od izuzetne važnosti: važno je da se nastavnici podstaknu da razmišljaju o mogućnostima koje participacija roditelja pruža u školskom kontekstu, kao i o različitim načinima na koje saradnja sa roditeljima olakšava njihov rad i podstiče razvoj dece. Načelo participacije, tj. saradnje sa porodicom treba da se ustanovi kao važan deo

- a) kompetencije nastavnika i jedno od merila kvaliteta njegovog/njenog rada,
- b) programa stručnog usavršavanja nastavnika i
- c) programa programa obuke njihovih mentora

IV Promene u strukturi i organizaciji škole: saradnja sa porodicom kao jedan od osnovnih principa na kojima se zasniva funkcionisanje škole

Ovo je veoma važan korak u implementaciji principa saradnje, pošto za promenu nije dovoljna samo *rekulturacija*, tj. promena stavova nastavnika, roditelja i članova upravljačkih tela) već i *restrukturacija*, tj. promena školskog sistema u smislu vrednosti, normi i procedura da bi promene bile održive (Fullan, 1991). U tom smislu princip saradnje sa porodicom, tj. učešće roditelja u životu škole treba da postane jedno od važnih merila za procenu kvaliteta rada škole. Vrednovanje od strane stručno-pedagoškog nadzora mora u sebi da sadrži i standard koji se odnosi na participaciju. Princip participacije roditelja treba da ima važno mesto i u kreiranju školskog razvojnog plana.

Škola bi trebalo da razvije procedure da ohrabri i podstakne participaciju i da je učini održivom. Na taj način će participacija postati deo školske prakse, a ne izolovani primer koji zavisi od motivacije pojedinih škola i pojedinaca u njima da unaprede saradnju sa porodicom.

Literatura:

1. Cotton, K. (2000): *The schooling practices that matters most*. SIRS: Northwest Regional Educational Laboratory.
2. Fullan, M. (1991): *The New Meaning of Educational Change*. New York, NY: Teachers' College Press